

Лесь Ірина Олександрівна
доцент кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
адвокат

КОНЦЕПЦІЯ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Важливою функцією у забезпеченні безпеки є обмеження розповсюдження та особливі умови застосування зброї масової знищення та технологій подвійного призначення, що застосовуються під час його виробництва.

Дослідження в галузі ядерної енергії, що почалися наприкінці ХІХ ст., призвели до технологічних проривів, що істотно впливають на міжнародне право та глобальну безпеку. Відкриття та вивчення радіоактивності, а також подальший розвиток технологій штучного розщеплення атома створили два вектори розвитку ядерної енергії. З одного боку, ядерна енергія стала джерелом «мирного атома», сприяючи науковому та економічному розвитку у світі, а з іншого боку, дослідження в галузі ядерної енергії призвели до створення ядерної зброї, яка сформувала загрозу масового знищення людства.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення безпеки при використанні атомної енергії.

Предметом роботи виступають норми міжнародного права, а також норми національного законодавства, що регламентують питання безпеки у сфері використання атомної енергії.

Поява ядерної зброї фундаментально змінила стратегічну картину світу, породила низку критичних проблем, пов'язаних з організаційними аспектами її застосування та розповсюдження. Необхідність негайної розробки міжнародних норм та правил визначалася як новизною самої зброї, так і її вражаючим чинником, оскільки ядерна зброя за лічені хвилини могла знищити великі міста будь-якої держави.

Перед міжнародним співтовариством стояло важливе завдання з розробки та впровадження комплексу заходів, які були необхідні для забезпечення безпеки всієї міжнародної спільноти та збереження в ній стабільності. Ці заходи були спрямовані не лише на те, щоб скоротити досить велику кількість ядерної зброї, яка вже була на той момент, але також і на те, щоб запобігти її поширенню надалі [1, с. 360-361].

Завдяки спільним зусиллям глав держав та міжнародних організацій у ХХ ст. були прийняті такі міжнародно-правові акти як: Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі та під водою 1963 року, Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла

1967 року, Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року, Договір між СРСР та США про обмеження підземних випробувань ядерної зброї 1971 року, Договір між СРСР та США про ліквідацію ракет середньої та малої дальності 1987 року, Договір між СРСР та США про скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь 1991 року. Саме зазначені вище договори стали основними положеннями скорочення його кількості, а також обмеження чи заборони застосування ядерної зброї у різних шарах біосфери нашої планети.

Однак, з часом, стає очевидним, що прийнятих світовим співтовариством у ХХ ст. заходів виявилось недостатньо для вирішення всіх проблем, які є у сфері регламентації питань щодо застосування ядерної зброї. І особливо актуальним це питання є наразі, коли відбувається трансформація від біполярного світу до багатопольярного.

Нині значне занепокоєння, зокрема й у сфері ядерної безпеки, викликає збільшення рівня невизначеності, зумовленого численними військовими кризами. Крім того, тривогу викликає і сам факт того, що країни, які мають ядерну зброю, мають досить значну кількість ядерних боєголовок, що, у свою чергу, не виключає можливості випадкового виникнення ядерної війни або ескалації неядерного конфлікту до рівня ядерного.

Наразі використання ядерної енергії неухильно продовжує зростати. Ядерні технології використовуються дедалі інтенсивніше, що в свою чергу, призводить до необхідності дедалі більшого збільшення обсягу ядерних і радіоактивних матеріалів, а отже, і збільшення кількості об'єктів, призначених для їхнього зберігання та обробки.

Але, незважаючи на те, що використання мирного атома вважають одним із найбезпечніших, його неналежне використання може призвести до страшних та руйнівних аварій. Не можна також виключати і різного роду порушення правил і вимог, допущених при зберіганні і транспортуванні ядерних матеріалів, порушень у сфері поводження з радіоактивними відходами, а також можливого вчинення протиправних дій (правопорушень та злочинів) з використанням ядерних матеріалів [2, с. 338-339].

Перші міжнародно-правові документи щодо питань забезпечення ядерної безпеки у сфері використання мирного атома були прийняті після того, як у квітні 1986 р. на Чорнобильській АЕС сталася аварія. Ця ситуація показала гостру значимість забезпечення безпеки у процесі здійснення діяльності, пов'язаної з використанням ядерної енергії.

Спираючись на сумний досвід Чорнобильської АЕС, міжнародним співтовариством були прийняті: «Конвенція про оперативне сповіщення про ядерну аварію» та «Конвенція про допомогу у разі ядерної аварії чи радіаційної аварійної ситуації», 1986 р. А також один важливий міжнародний правовий акт щодо питань ядерної безпеки – «Конвенція про ядерну безпеку», 1994 р.

Усі вищезазначені Конвенції безумовно були прийняті з метою забезпечення ядерної безпеки у світі. Кожна з них наголошує на необхідності забезпечення високого рівня ядерної безпеки, зміцнення міжнародного

співробітництва в цій галузі. З тексту Конвенції про ядерну безпеку випливає, що вона була прийнята задля того, щоб сприяти питанням підтримки необхідного рівня ядерної безпеки. Держави, які підписали цю Конвенцію, прийшли до думки, що завдання забезпечення ядерної безпеки, передусім має бути проблемою тієї держави, яка експлуатує ядерну енергію і, в більшості випадків, саме вона несе всю відповідальність за безпеку щодо інших держав.

МАГАТЕ є дуже значною, важливою та необхідною для кожної держави при створенні нею національних правових актів, що регулюють питання в галузі ядерної безпеки.

Стандарти безпеки, що містяться в нормах МАГАТЕ, включаються також і нормативно-правові акти нашої країни у сфері забезпечення ядерної безпеки. Україна є членом МАГАТЕ.

Підсумовуючи дослідження, ще раз підкреслимо, що у XXI ст. питання щодо забезпечення ядерної безпеки не лише не втратили своєї актуальності, а й відносяться до питань першорядної важливості у сфері співробітництва держав [3, с. 553-554].

Незважаючи на це, до теперішнього часу чіткого визначення поняття ядерна безпека не міститься у жодному з наявних у міжнародному праві, а також у законодавстві нашої країни нормативних правових актів.

З урахуванням викладеного, зазначимо, що нині є дуже актуальною необхідність законодавчого закріплення загальноприйнятого визначення ядерної безпеки.

Вважаємо, що ядерну безпеку, в міжнародно-правовому контексті, можливо, можна визначити як – стан захищеності життя та здоров'я населення, держави, навколишнього середовища від негативних наслідків, які можуть бути викликані застосуванням ядерної зброї якоюсь державою проти території іншої держави, порушенням правил і умов експлуатації ядерної установки, правил зберігання, транспортування, захоронення ядерних матеріалів, а також факти можливого вчинення протиправних дій щодо них.

Список використаних джерел:

1. Лесь І.О. Інституційні механізми забезпечення міжнародного співробітництва у галузі забезпечення використання атомної енергії в мирних цілях / Том 2 № 78 (2023): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. С. 359-364
2. Лесь І.О. Правомірність застосування ядерної зброї у міжнародному праві / Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право №78 (2023) Ч. 2 :. С. 334-340.
3. Лесь І.О. Роль МАГАТЕ у становленні міжнародних стандартів використання атомної енергії (ретроспективний аналіз) / Аналітично-порівняльне правознавство :електронне наукове видання №4, 2023. С. 551-558.